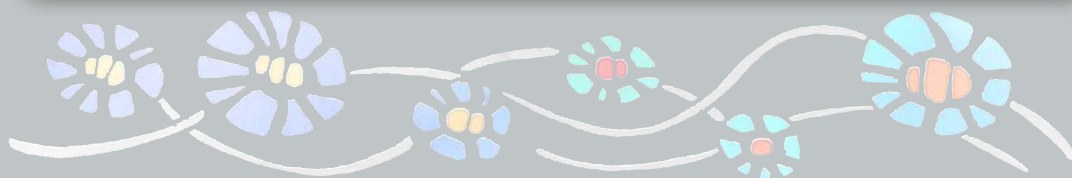

QUADERN PEDAGÒGIC PER AL PROFESSORAT

Elisa Beneyto Gómez i Lluís Vidal Pérez

VICENT PASCUAL PASTOR
L'ÈSPLendor DE L'ARQUITECTURA

150^é ANIVERSARI
ALCOr (1865-2015)

© Textos: Elisa Beneyto Gómez i Lluís Vidal Pérez

© Fotografies: Els autors, l'EPSA i Tourist Info Alcoi

Revisió lingüística: Joaquim Victoriano Lavinya (Gabinet Municipal de Normalització Lingüística)

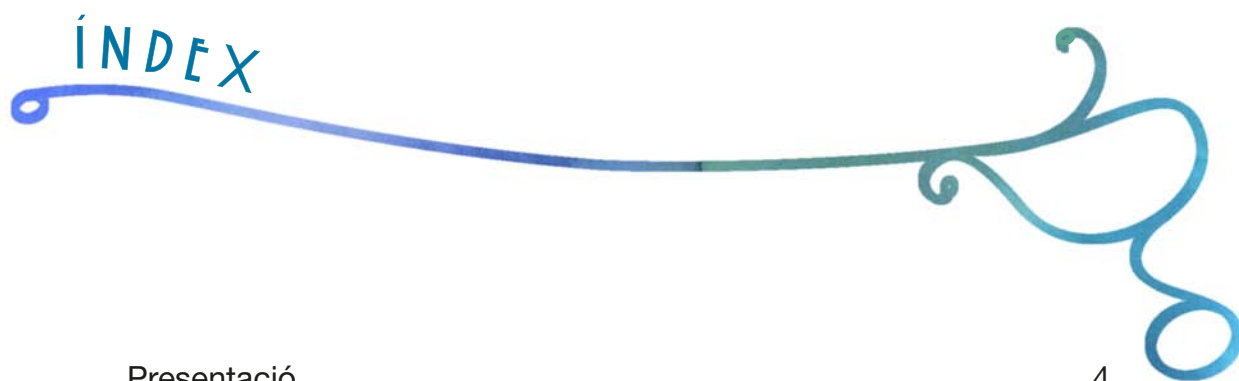
Disseny, maquetació i il·lustracions: Esperança Martínez

Edita: Ajuntament d'Alcoi (Arxiu Municipal)

Coordinació: Josep Lluís Santonja

Agraïments: Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics (CAEHA), Tourist Info Alcoi, Jacqueline Charron, Jorge Doménech, Juan José Moya, Crispina Ruiz, Rafael Silvestre i Mª Lutgarda Vañó

ÍNDEX

Presentació	4
Metodologia	5
Vicent Pascual en el desenvolupament de les Competències Bàsiques	6
Objectius didàctics	7
Continguts	7
Criteris i instruments d'avaluació de l'alumnat	8
Temporalització i organització espacial	8
Programació de la Guia Didàctica	9
– Introducció	9
– Una vida dedicada a l'art	10
– Què és l'arquitectura	12
– Els estils arquitectònics	14
– El Modernisme a Alcoi	16
– Una arquitectura per a tots	20
– El patrimoni arquitectònic	24
– Ruta per Alcoi	27
Bibliografia i recursos	28
Annex	29

PRESENTACIÓ

Aquest quadern pedagògic està confeccionat per a il·lustrar i orientar el docent en el desenvolupament i treball de la unitat didàctica «*Vicent Pascual Pastor. L'esplendor de l'arquitectura. 150é Aniversari. Alcoi (1865-2015)*».

La unitat pretén ser una ampliació dels conceptes que es tracten en l'exposició sobre la vida i l'obra de l'arquitecte alcoià Vicent Pascual, tot complementant i facilitant la tasca del professorat prèviament o durant l'eixida de l'aula, ja que annexa un itinerari urbà.

Per aquesta raó, mitjançant una sèrie d'exercicis adaptats a diferents nivells d'aprenentatge, que abasten pràcticament el final de la Primària i els primers cursos de Secundària, volem mostrar-li a l'alumnat la importància i l'arrelament que històricament té aquest arquitecte amb Alcoi, perquè d'aquesta forma conega i respecte el seu entorn.

El quadern és una eina útil per a facilitar el desenvolupament d'objectius i continguts curriculars bàsics de cada etapa o nivell, aplicables a diferents àrees d'aprenentatge, segons ho considere oportú el docent, tot atenent, a més, els seus propis criteris de temporalitat.

És per aquesta raó que el professor haurà d'adaptar i flexibilitzar les activitats d'acord amb el nivell cognitiu i físic de cada alumne o grup d'alumnes, i també segons la realitat social de l'aula o del centre educatiu per extensió. També és recomanable, doncs, que cada docent planifiqui amb deteniment tant l'eixida a l'exposició com la guia didàctica, per a aprofitar al màxim les activitats proposades i el seu desenvolupament metodològic, el qual serà sempre orientatiu.

METODOLOGIA

Com a primer aspecte del desenvolupament del quadern didàctic, farem una aproximació als coneixements previs de l'alumnat, tant de l'entorn més immediat i de l'època en la qual discorre l'acció, Alcoi en la darrerïa del segle XIX i començament del XX, com dels fets vitals i artístics de Vicent Pascual, mitjançant un eix cronològic. D'aquesta manera, el professorat coneixerà el nivell inicial del seu alumnat cap a aquests elements clau i podrà enfocar l'aprenentatge i adaptar-lo a la realitat de l'aula.

Seguidament, passarem a conèixer de més prop el que és l'arquitectura i els estils artístics més destacats del món occidental, així com, finalment, les obres principals que ens aporten informació importantíssima sobre el vessant humà del nostre arquitecte. Així, doncs, traçarem una continuïtat lineal des d'allò més general, el concepte d'arquitectura, fins arribar a allò més concret, la trajectòria vital i les obres més destacades de Vicent Pascual, tot desenvolupant les activitats corresponents.

Les diferents subdivisions del quadern didàctic no estan tancades i es poden treballar amb la temporalització que considere oportuna el docent, així com en l'adaptació a la realitat educativa de l'aula. Però cal tenir en compte que mantenen una estructura interna lògica que abasta l'eix temporal i artístic de la vida de Vicent Pascual. És important, doncs, que abans de començar a treballar el material el docent pugui fer comprensibles els enunciats i dubtes que li vagen sorgint en cada moment a l'alumnat.

Com a recomanació general, es fomentarà el treball cooperatiu a l'aula, a més de l'eixida de camp per a remarcar les activitats com a mitjà de desenvolupament personal. Abans de començar el quadern, cal que cada alumne dispose del material per a dur a terme el seu desenvolupament, bàsicament els fulls impresos, un dossier d'aprenentatge per mantenir-los ordenats, bolígrafs i llapis de colors.

VICENT PASCUAL EN EL DESENVOLUPAMENT DE LES COMPETÈNCIES BÀSIQUES¹

Competència en comunicació lingüística	– Comprendre els enunciats de les diferents activitats. – Compondre textos breus, amb la informació més adequada per a transmetre unes idees bàsiques. – Fomentar la correcta utilització del vocabulari arquitectònic.
Competència matemàtica	– Orientar-se en l'espai mitjançant un mapa i interpretar mots encreuats i sopes de lletres. – Conèixer i manejar correctament els elements matemàtics bàsics. – Raonar processos matemàtics que porten a la solució d'un problema.
Coneixement i interacció amb el món físic	– Utilitzar la psicomotricitat en el desenvolupament de les activitats per a fer evolucionar les capacitats físiques i cognitives. – Aplicar els coneixements previs per a interpretar la informació rebuda i prendre decisions autònomes. – Traslladar allò après a l'aula a l'àmbit urbà.
Tractament de la informació i competència digital	– Observar il·lustracions i documents i detectar la informació que transmeten. – Utilitzar Internet com a eina per a obtenir més informació. – Interpretar el suport digitalitzat de l'obra d'art.
Competència social i ciutadana	– Desenvolupar les habilitats socials del respecte als companys, al docent i a l'aula, juntament amb el treball en equip. – Mantenir un comportament correcte en l'exposició i en el recorregut urbà.
Competència artística i cultural	– Identificar elements patrimonials que condicionen el nostre entorn més immediat. – Dibuixar i treballar manualment els conceptes que es volen transmetre. – Identificar la informació d'una imatge o text.
Competència per a aprendre a aprendre	– Establir correspondències entre les informacions treballades. – Elaborar criteris propis d'autoaprenentatge. – Aprendre el llenguatge artístic a partir de la seua aplicació pràctica.
Autonomia i iniciativa personals	– Autoavaluar les possibilitats de coneixement de la matèria. – Treballar la imaginació autònoma i artística per al desenvolupament de les activitats.

¹ Tot i que la LOMQE, Reial Decret 126/2014, les ha reduïdes a set Competències Clau, com que bàsicament són les mateixes i encara està vigent la LOE, hem considerat adient mantenir la referència a les Competències Bàsiques.

OBJECTIUS DIDÀCTICS

- Descobrir la cronologia, de forma lineal i general, de la vida i obra de Vicent Pascual.
- Conèixer l'arquitectura i la seua evolució al llarg de la darreria del segle XIX i el començament del XX a la ciutat d'Alcoi i, per extensió, al món occidental.
- Visualitzar els edificis més reconeguts i localitzar-los espacialment al seu entorn immediat.
- Desenvolupar el coneixement iconogràfic dels elements decoratius que ens envolten.
- Valorar el patrimoni històric i artístic.
- Reflexionar sobre els oficis d'arquitecte i professor que va exercir Vicent Pascual.
- Comprendre els fets històrics en el seu context i avaluar-los des del punt de vista actual.
- Augmentar la necessitat autodidacta d'aprenentatge.
- Treballar en equip per enfortir vincles de companyonia i laboriositat.
- Aprendre mecanismes d'orientació espacial amb el treball de mapes i l'eixida fora de l'aula.
- Integrar els alumnes en un entorn creatiu i pròxim.
- Perfeccionar la lectoescriptura i les habilitats artístiques a través del joc i els exercicis.
- Analitzar i extraure el significat coherent dels textos explicatius.

CONTINGUTS

CONCEPTES

- Localització espacial i temporal de la vida i l'obra de Vicent Pascual.
- Evolució de l'arquitectura i la seua utilitat al llarg del temps.
- Distinció entre els diferents estils artístics occidentals i una iconografia bàsica.
- Aproximació a la Ruta Europea del Modernisme al voltant de dos arquitectes: Vicent Pascual i Timoteu Briet.
- Diferenciació social als habitatges urbans.
- Descobriment del patrimoni arquitectònic alcoià.

PROCEDIMENTS

- Comprensió (en cas que no siguen alumnes amb Necessitats Educatives Especials) i lectura dels textos introductoris de cada apartat i de cada exercici.
- Utilització de les competències comunicatives per a expressar un concepte o opinió de forma col·lectiva i personal.
- Organització del treball i els materials a utilitzar.

- Realització d'activitats de component artístic: dibuixar, pintar, encerclar mots, per a desenvolupar l'habilitat psicomotriu.
- Creació d'un eix cronològic propi per a vincular els fets biològics amb els fets històrics.
- Coneixement de documents hemerogràfics i els seus tractaments lingüístics.
- Coneixement de fonts primàries d'arxiu i els seus tractaments lingüístics o artístics.
- Interpretació dels símbols iconogràfics que decoren les façanes.
- Visualitzar cognitivament la tercera dimensió a partir dels plànols arquitectònics.
- Interacció i comparació de la realitat social i geogràfica de l'Alcoi del segle XIX i XX amb l'actual.
- Confecció d'una ruta urbana vinculada amb els continguts de l'exposició i de la unitat didàctica.

ACTITUDS

- Participació proactiva en el desenvolupament del quadern didàctic.
- Sensibilitat i actitud crítica del seu treball i el dels seus companys.
- Valoració del treball en equip de forma integradora.
- Gaudi i respecte de l'obra arquitectònica, així com del seu entorn físic.
- Consideració i estima cap al patrimoni material i immaterial d'Alcoi i, per extensió, del món.

CRITERIS I INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ DE L'ALUMNAT

L'alumnat haurà de desenvolupar totes les activitats didàctiques adequades al seu nivell o que el docent considere oportunes, per a un complet coneixement de la matèria, tot realitzant-les amb enginy i creativitat.

També participarà proactivament a l'aula durant el desenvolupament de les sessions, tot mantenint l'ordre de paraula i la correcció del llenguatge i del comportament cap als seus companys i cap al docent. De la mateixa forma, durant l'eixida extraescolar observarà les normes bàsiques d'urbanitat.

TEMPORALITZACIÓ I ORGANITZACIÓ ESPACIAL

Ateses les diverses possibilitats d'organització de la unitat, segons es tracte d'alumnat de Primària o de Secundària, de si es realitza completa o amb activitats seleccionades, i de si el docent considera més apropiat realitzar-les a l'aula o, en part, com a deures per a casa, no volem sistematitzar la seua temporalitat, però recomanem un mínim de tres sessions per a la presentació i posada en comú dels exercicis, i una altra per a l'eixida extraescolar.

PROGRAMACIÓ DE LA GUIA DIDÀCTICA

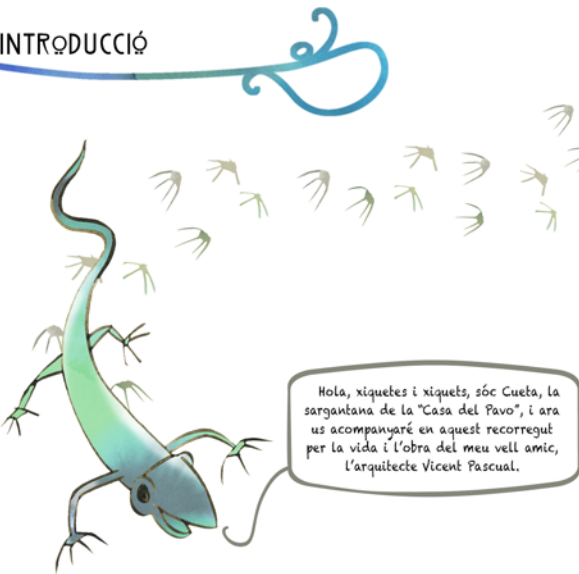
A la següent seqüència dels apartats que componen la guia didàctica, apareixeran desenvolupades totes aquelles activitats que requerisquen una sistematització per al corrector, en aquest cas el docent. La resta d'activitats tenen un procés creatiu, on l'alumne haurà de desenvolupar les seues habilitats psicomotrius, així com els conceptes i habilitats socials adquirides al llarg de la seua formació.

Introducció (pàg. 5)

Serveix per situar l'alumnat a l'Alcoi de la primeria del segle xx, prototip de ciutat industrial que disposa d'una burgesia empresarial i financera desitjosa de mostrar el seu poder econòmic, una creixent classe mitjana o "de mitja capeta" formada per botiguers, empleats i professionals liberals, i un nombrós proletariat que pateix les conseqüències més negatives d'aquest procés industrialitzador.

Es recomana utilitzar els recursos enllaçats (fotografies, vídeos...) o qualssevol altres que considere adients el docent, per tal d'ajudar a visualitzar un Alcoi encara en gran part recognoscible.

INTRODUCCIÓ

Hola, xiquetes i xiquets, sóc Cuetà, la sargantana de la "Casa del Pavo", i ara us acompanyaré en aquest recorregut per la vida i l'obra del meu vell amic, l'arquitecte Vicent Pascual.

A les acaballes del segle XIX, Alcoi s'havia convertit en una ciutat plenament industrialitzada. Imagina els carrers del centre plens de gom a gom, amb homes, dones i xiquets que es dirigeixen a la seua feina o a les seues tasques quotidianes, mentre pertot arreu se sent el soroll dels telers i de les sirenes de les fàbriques.

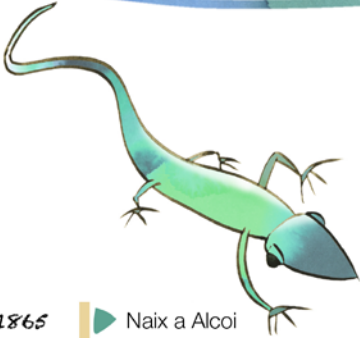
Vicent Pascual, un jove arquitecte que acaba de finalitzar els seus estudis a Barcelona, passeja pensant en plànols, geometria... i de cop s'adona que l'Alcoi que va deixar fa uns anys ha crescut moltíssim, i els vells edificis no es corresponen amb les necessitats d'una ciutat que necessita serveis moderns. Veu burgesos que volen millorar les seues cases i fàbriques, però també escolta queixar-se els treballadors de les dolentes condicions de salubritat amb què conviuen, i sap que ha triat l'ofici correcte.

Podreu ajudar Vicent Pascual a fer realitat el seu somni?...

1. Una vida dedicada a l'art (pàg. 6-7)

Primera aproximació a la vida i obra de Vicent Pascual. Tan sols hem seleccionat les edificacions que tractarem a la unitat, però cal insistir en la seua nombrosa producció, apreciable tant a l'exposició com a l'excursió per Alcoi.

UNA VIDA DEDICADA A L'ART

Vicent va viure 76 anys, i no va parar de treballar en cap moment, era molt faener! Ací teniu un resum de la seua vida i les obres que coneixerem en aquesta unitat.

- 1865 ▶ Naix a Alcoi
- 1870 ▶ Comença a anar a l'escola
- 1882 ▶ Obté el títol de Batxiller en Arts a Alacant
- 1883 ▶ Ingressa a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona
- 1890 ▶ Obté el títol d'Arquitecte i torna a Alcoi
- 1891 ▶ És nomenat Arquitecte Municipal d'Alcoi
- 1893 ▶ Guanya la plaça de professor a l'Escola d'Arts i Oficis
- 1903 ▶ Es compra el primer cotxe que hi ha a Alcoi
- 1906 ▶ "Casa d'Escaló"
- 1908 ▶ "Casa del Pavo"
- 1909 ▶ És elegit Alcalde d'Alcoi
- 1912 ▶ Convent de les Esclaves
- 1916 ▶ Es casa amb Elena Pérez Gisbert
- 1917 ▶ Naix el seu primer fill, en tindrà tres més. Fàbrica de Carbonell
- 1922 ▶ Fàbrica de Ferràndiz
- 1923 ▶ Cases obreres de la Uixola
- 1930 ▶ Es jubila de professor
- 1941 ▶ Morirà envoltat de la seua família

Activitat 1.

Cada alumne ha de realitzar l'eix cronològic, en vertical, de la seua pròpia vida, amb els fets més destacats i amb la possibilitat d'algun dibuix il·lustratiu.

 Serveix per a treballar la imaginació autònoma i la ubicació temporal pròpia, alhora que es familiaritza amb aquesta eina del coneixement històric lineal.

1. Ara que coneixes un poc més de la biografia de Vicent Pascual, t'atreviries a crear el teu propi eix cronològic? Recorda que has de col·locar els fets més importants de la teua vida. Completa'l també amb algun dibuix.

Anys	Fets destacats
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

2. Què és l'arquitectura? (pàg. 8-9)

Encara en la fase d'introducció dels conceptes generals de la unitat, ací l'alumnat coneix l'art arquitectònic i la funcionalitat que el distingeix d'altres expressions artístiques, a més de la seua quotidianitat.

Activitat 2.

S'ha d'ubicar cada edifici en la seua tipologia corresponent.

QUÈ ÉS L'ARQUITECTURA?

Saps que l'arquitectura és un art com la pintura o l'escultura? Però, a més, té altres funcions pràctiques.

Segons la seua utilitat, històricament l'arquitectura s'ha dividit en tres tipus:

- ✓ **CIVIL:** funcions d'habitatge, de treball, recreatives, de serveis...
- ✓ **RELIGIOSA:** funcions de culte, funeràries i de retir espiritual.
- ✓ **MILITAR:** funcions defensives o d'aquartermament.

2. Ajuda Cueta a saber en quin requadre va cada edifici:

CIVIL	RELIGIÓS	MILITAR
Fàbrica	Temple	Castell
Casa	Tomba	Torre
Pont	Convent	Muralla
Centre comercial	Monestir	Caserna

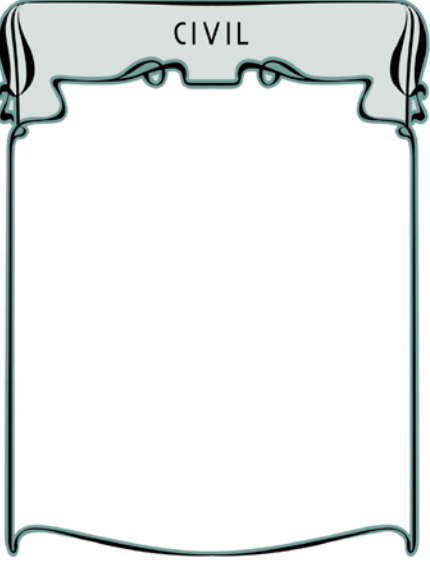
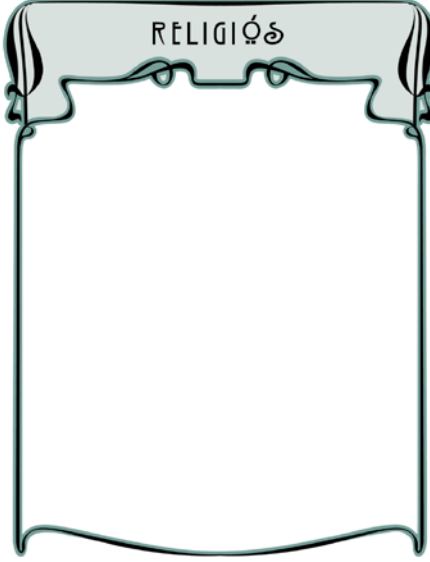
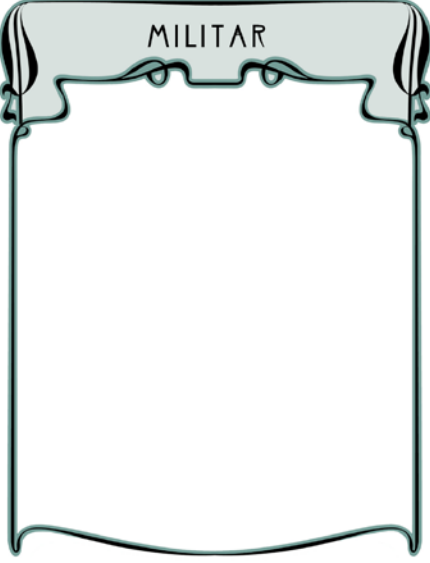
Temple Castell Fàbrica Casa
Pont Tomba Torre Muralla Convent
Caserna Centre Comercial Monestir

Activitat 3.

Una vegada ja saben reconèixer la funcionalitat, han d'intentar dibuixar i acolorir un edifici real o imaginari de cada aspecte.

 Desenvolupen la coordinació visual i la comprensió lectora en la primera activitat, i l'habilitat psicomotriu i la creativitat en el moment d'il·lustrar en la segona.

3. Sabries dibuixar un exemple de cada tipus d'arquitectura? Pot ser d'on tu vius o inventat.

CIVIL	RELIGIÓS
	
	

3. Els estils arquitectònics (pàg. 10-11)

Progressivament aprofundim en els continguts, tot apropant-nos als principals estils arquitectònics occidentals. Caldria recordar-li a l'alumnat que existeixen també altres àmbits artístics: precolombí, islàmic, oriental, africà...

La utilització dels bitllets d'euro aprofita un objecte quotidià per estimular la curiositat de l'alumnat. Es podria insistir, si el docent ho considera oportú, en la representació de ponts dels diferents estils al revers dels bitllets, i el seu simbolisme com a unió dels països europeus.

Activitat 4.

Obtenir el sumatori de les diferents quantitats dels bitllets:

ELS ESTILS ARQUITECTÒNICS

L'arquitectura també es vesteix a la moda com tu i com jo, i a cada època li correspon el seu estil.

Al món hi ha hagut molts estils artístics al llarg de la Història, però tan sols coneixerem els que tenim més a prop, els mateixos que apareixen als bitllets d'euro. Comprova-ho!

Bitllet	5 €	10 €	20 €	50 €	100 €	200 €	500 €
Estil	CLÀSSIC	ROMÀNIC	GÒTIC	RENAIXENTISTA	BARROC	MODERNISTA	CONTEMPORANI

4. Quants diners té Cueta! Sabries calcular quants euros són en total?

$500 + 200 + 100 + 50 + 20 + 10 + 5 = 885$ €

Activitat 5.

Primerament, han de completar les definicions amb els corresponents estils ja coneguts, amb l'ajuda de les pistes facilitades. A continuació, emplenaran els mots encreuats per a, finalment, descobrir l'estil amagat que va ser molt utilitzat per Vicent Pascual, i que és aproximadament una combinació dels altres, l'Eclecticisme.

 Treballen tant la coordinació visual com la comprensió matemàtica i lectoescriptora, mitjançant un sumatori de fins a tres dígits i el raonament necessari per a completar les frases i l'encreuat. S'estimula la curiositat per descobrir el mot amagat i el seu significat.

5. Vicent Pascual també va treballar molt amb un altre estil. Has de descobrir quin és després de completar els mots encreuats amb el nom dels que ja coneixes. T'ajudaran les definicions següents:

1. M o d e r n i s t a : finals del segle XIX i principis del XX, utilitza nous materials com el ferro i s'inspira en la natura.
2. B a r r o c : segles XVII i XVIII, està molt decorat i sol emprar formes ondulants.
3. C l à s s i c : el van utilitzar els grecs i els romans a l'Antiguitat, en aquest s'inspira quasi tota l'arquitectura posterior.
4. R e n a i x e n t i s t a : segles XV i XVI, apareix a Itàlia i es deia que tornava a nàixer l'Antiguitat clàssica.
5. G ò t i c : segles XII al XV, es reconeix pels seus arcs apuntats i els vitralls de colors que podem veure en moltes catedrals.
6. C o n t e m p o r a n i : és l'art actual dels segles XX i XXI, n'hi ha moltes variants.
7. R o m à n i c : segles X al XIII, recupera els arcs de mig punt que feien els romans i té poca decoració.

Després d'haver mesclat tots els estils, col·loca la paraula secreta que ha aparegut en vertical per a descobrir la seua definició:

- L'estil e c l è c t i c s'utilitza als segles XIX i XX, i es caracteritza per combinar elements arquitectònics d'altres èpoques.

4. El Modernisme a Alcoi (pàg. 12-15)

Insistim i li donem protagonisme a l'estil modernista per la seua significació local, tot i que cal remarcar el fet que el més utilitzat en aquell moment va ser l'Eclecticisme. La ciutat forma part de tres rutes avalades pel Consell d'Europa: La Ruta Europea del Modernisme, la Ruta Europea de Cementeris Significatius i la Ruta Europea de l'Art Rupestre Prehistòric, i ací fem un cop d'ull a la que més ens afecta, tot i que el Cementeri disposa, també, de destacades obres de Vicent Pascual.

Activitat 6.

Han de localitzar Alcoi al mapa europeu, les quatre ciutats més allunyades i els països a què pertanyen, si cal amb una recerca per internet o mitjançant un atlas, i finalment les altres dues valencianes.

EL MODERNISME A ALCOI

Alcoi pertany a la Ruta Europea del Modernisme, com pots veure al mapa, i això és en gran part gràcies a les obres de Vicent Pascual, però també del seu amic i company Timoteu Briet.

ART NOUVEAU EUROPEAN ROUTE
RUTA EUROPEA DEL MODERNISME

Ålesund, Moscow, Riga, Tbilisi

Alcoi

6. Encercla on és Alcoi al mapa, i després localitza les quatre ciutats més llunyanes. Podries buscar a quins països pertanyen?

- Moscou (Rússia)
- Tbilisi (Geòrgia)
- Riga (Letònia)
- Ålesund (Noruega)

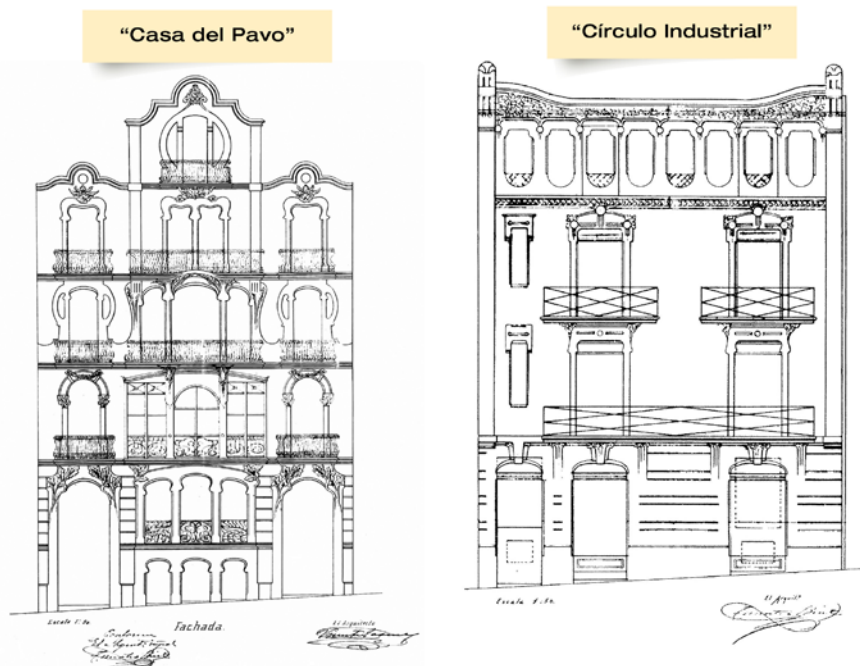
Quines altres ciutats valencianes són també modernistes? Sueca i Novelda

També apropem l'alumnat als dos vessants del Modernisme d'origen europeu que tindran reflex a la ciutat, l'*Art Nouveau* i el *Sezession*, de la mà tant de Vicent Pascual com de Timoteu Briet, la qual cosa és motiu per a reivindicar aquest arquitecte coetani i amb trajectòria paral·lela a la del nostre protagonista. Els exemplifiquem en dos edificis ben coneguts i representatius que, a més, es troben molt prop l'un de l'altre, la "Casa del Pavo" i el "Círculo Industrial".

Activitat 7.

Fixant-se en les característiques bàsiques de l'*Art Nouveau* i el *Sezession*, han d'intentar identificar quina façana es correspon amb cada estil i raonar la seua elecció.

A Alcoi podem trobar dues variants del Modernisme: l'**Art Nouveau**, que va arribar des de França i Bèlgica i es caracteritzava per unes formes ondulants i exòtiques; i el **Sezession**, amb una tendència més geomètrica i lineal, que provenia d'Àustria i Alemanya. Ambdós estils s'ornamentaven amb elements simbòlics provinents de la natura, i en podem trobar dos exemples al carrer de Sant Nicolau, molt prop l'un de l'altre... Vols conèixer-los?

7. Cueta ha trobat a l'Arxiu Municipal els plànols originals de les façanes de la "Casa del Pavo", obra de Vicent Pascual, i del "Círculo Industrial", de Timoteu Briet. Observa'ls amb atenció:

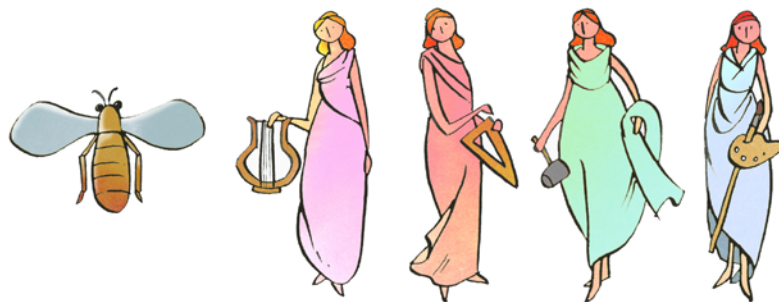
- Quina penses que es correspon amb l'Art Nouveau? **"La Casa del Pavo" de Vicent Pascual.**
- I amb el Sezession? **El "Círculo Industrial" de Timoteu Briet.**
- En què t'has fixat per a atribuir un estil a cada una? **En les línies ondulants i l'exotisme de l'Art Nouveau, i la geometria i la sobrietat del Sezession.**

L'arquitectura per ella mateixa és un llenguatge, però com que la iconografia contribueix també a dotar-la de contingut, hem volgut, en darrer terme, que l'alumnat conega alguns símbols decoratius.

Activitat 8.

Seguint l'ordre dels dibuixos, llegint el text i buscant a la sopa de lletres, han de poder completar les frases amb els diferents símbols. També es pot fer una reflexió final sobre la façana de la "Casa del Pavo" i la figura del pintor Cabrera, que en va ser el responsable de la decoració.

8. A continuació ens detindrem en el simbolisme dels elements decoratius de les dues façanes. Els símbols són objectes o éssers vius que s'utilitzen per a representar conceptes difícils d'explicar. Observa els dibuixos i tracta de completar-ne les definicions. Podràs localitzar les paraules que hi falten a la sopa de lletres:

Al "CÍRCULO INDUSTRIAL" apareix diverses vegades l' a b e l l a, que representa el treball en equip i la indústria. Va acompanyada, al coronament superior de l'edifici, de quatre Muses, divinitats femenines que porten objectes relacionats amb les quatre arts. La Musa de la m ú s i c a fa sonar una lira, mentre que la de l' a r q u i t e c t u r a porta un escaire, i és la preferida de Vicent Pascual. La de l' e s c u l t u r a utilitza un martell per donar-li forma a les figures; i, finalment, la que sosté una paleta i un pinzell és clar que representa la p i n t u r a.

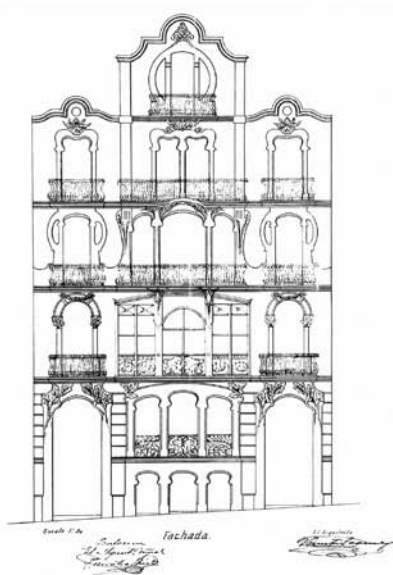
A la "CASA DEL PAVO" trobem Cueta a la porta, simbolitza la saviesa i la sort i és una s a r g a n t a n a. L'animal que dóna nom a la casa és un p a ó, i representa la saviesa i la immortalitat. L' à n e c que està a punt d'enlairar-se també es relaciona amb la immortalitat i la fidelitat; i, finalment, el c o l o m és el símbol universal de la pau.

Amb aquest grup d'activitats desenvolupen la localització espacial sobre el mapa i l'ús d'altres eines geogràfiques, la capacitat d'abstracció de les dues a les tres dimensions en observar els plànols i les característiques dels estils, a més de la comprensió lectora i la coordinació visual per a trobar a la sopa de lletres els mots que completen les frases.

Sabies que a la "Casa del Pavo" vivia un pintor molt famós? Es deia Ferran Cabrera, i va ajudar Vicent a completar-ne la decoració. Compara el plànol d'abans de la façana amb aquesta foto i hi veuràs les diferències.

5. Una arquitectura per a tots (pàg. 16-19)

És interessant tractar el vessant social de l'arquitectura de Vicent Pascual per fer reflexionar els alumnes cap a les condicions de vida dels treballadors en aquell moment. Es poden establir paral·lelismes actuals amb les conseqüències negatives de la globalització, on els “burgesos” serien els països desenvolupats, i el “proletariat” els subdesenvolupats.

Tan sols hem seleccionat, com a font històrica primària, un fragment del discurs de l'arquitecte per a inaugurar el curs 1899-1900 de l'Escola d'Arts i Oficis, però potser algun docent vulga tractar-lo amb més profunditat, i per això l'annexem l'annexem pràcticament complet i amb el seu format original en aquest mateix quadern.

UNA ARQUITECTURA PER A TOTS

A Vicent sempre li van preocupar les condicions de vida de la classe obrera, i així ho va dir en un famós discurs.

9. Llig el fragment del discurs que Vicent Pascual va pronunciar a l'Escola d'Arts i Oficis per a la inauguració del curs 1899-1900:

“Dedicadas estas Escuelas a la instrucción del obrero, nada más natural y lógico que hablar aquí de algo que al mismo se refiera (...). Construido Alcoy entre dos ríos que le sirven de valla **infranqueable**, no le ha sido posible extenderse en sentido horizontal, habiéndose construido las calles, aunque rectas, muy estrechas y las casas muy altas, siendo de cuatro y cinco pisos la generalidad, con **carencia** absoluta de patios de ventilación en el interior de las manzanas. Quien como el que os dirige la palabra, por la profesión que ejerce, se ve precisado a visitar con frecuencia las viviendas de las que tratamos, no puede menos que salir con el ánimo tristemente impresionado, al ver **hacinadas** muchas familias en sitios en los que ni hay luz ni aire suficiente para la respiración (...). Agréguese a las malas condiciones apuntadas, el abandono de muchos de los propietarios, que, unas veces por **incuria**, otras por falta de medios económicos, las dejan abandonadas y no introducen en ellas las reformas que un principio humanitario exige, viéndose en muchas de ellas que para todos sus habitantes no existe más que un solo **retrete** sin comunicación con la alcantarilla, con establos donde permanecen depositadas las **inmundicias** durante muchos días, sin más desagües que un inmundo pozo negro (...). Es preciso que la **piqueta** entre sin contemplación de ninguna clase, y reduzca a polvo esos inmundos edificios, que, más que viviendas de hombres, semejan **pocilgas**”.

Activitat 9.

Llegir el discurs i buscar en un diccionari el significat de les paraules en negreta, amb la seua acceptió més correcta dins del sentit del text. A continuació, respondre les preguntes de comprensió lectora.

Busca al diccionari les paraules en negreta, ordena-les alfabèticament i escriu el seu significat:

- **carencia**: Falta o privación de algo.
- **hacinadas**: Amontonadas, acumuladas, juntas sin orden.
- **incuria**: Poco cuidado, negligencia.
- **infranqueable**: Imposible o difícil de desembarazar de los impedimentos que estorban el paso.
- **inmundicias**: Suciedad, cosa que ensucia.
- **piqueta**: Herramienta de albañilería, con mango de madera y dos bocas opuestas, una plana como de martillo, y otra aguzada como de pico.
- **pocilgas**: Coloquialmente, lugar hediondo y asqueroso.
- **retrete**: Aposento dotado de las instalaciones necesarias para orinar y evacuar el vientre.

Reflexiona i respon a les qüestions següents:

- De què parla el discurs? **De les dolentes condicions de vida que patia la classe treballadora a Alcoi.**
- Què és el que demana Vicent Pascual? **Enderrocar eixos edificis i construir-ne d'altres més saludables i higiènic.**

Activitat 10.

Situar en les diferents cartel·les dels dos edificis el nom de les estances corresponents, la qual cosa permetrà apreciar les evidents diferències d'espai i de qualitat de vida. Caldria recordar a l'alumnat que eixa casa obrera ja devia ser un gran avenç per a l'època, perquè la majoria del proletariat patia condicions molt més dolentes als edificis de pisos que els propietaris llogaven per peces separades, i on les famílies vivien completament amuntegades, tal com descriu Vicent Pascual en el seu discurs.

Per això, va idear cases més dignes per als obrers, encara que les diferències amb els burgesos continuaven sent grans.

CASES OBRERES DE LA UIXOLA

Any: 1923

Estil: arquitectura popular

Tipologia: edifici civil, habitatge obrer de lloguer

Ubicació: carrer Mossèn Cirilo Tormo, 10

Estat actual: manté el seu ús com a vivenda

CASA D'ENRIQUE GARCÍA PEIDRO "ESCALÓ"

Any: 1906

Estil: modernista

Tipologia: edifici civil, habitatge burgès i oficina

Ubicació: carrer Joan Cantó, 2

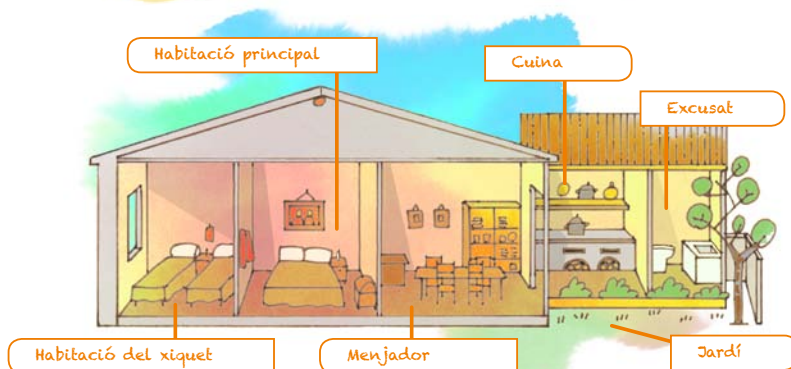
Estat actual: s'utilitza com a Conservatori Municipal de Música i Dansa

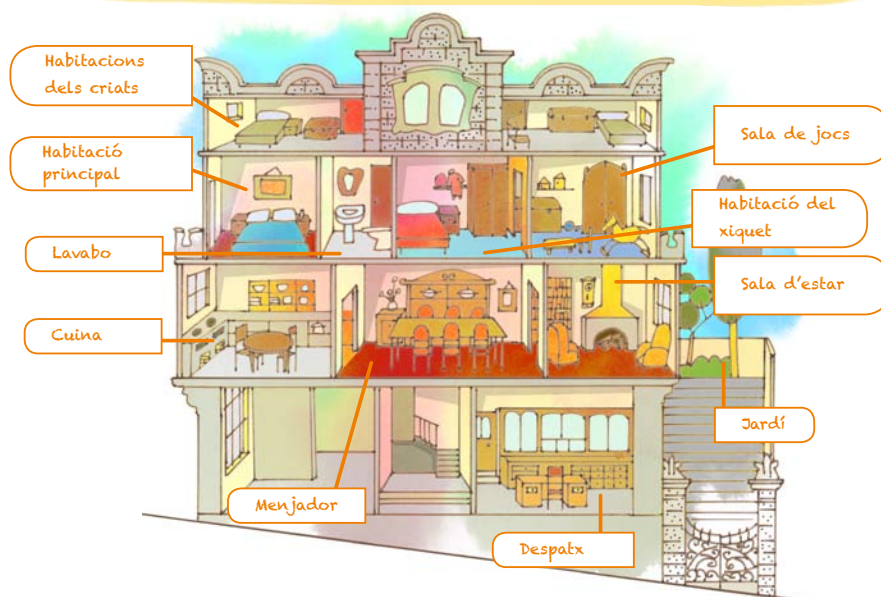
 Són exercicis per a treballar fonamentalment la comprensió lectora, l'expressió escrita i la capacitat de recerca al diccionari, a més de l'abstracció en les tres dimensions dels edificis.

10. Observa l'interior de la casa obrera i la casa burgesa, i col·loca a la cartella corresponent el nom de cada estança:

Cuina • Menjador • Habitació principal
Habitació secundària • Pati • Excusat

Cuina • Menjador • Habitació principal • Habitació del xiquet • Jardí
Habitacions dels criats • Sala d'estar • Despatx • Sala de jocs • Lavabo

6. El patrimoni arquitectònic (pàg. 20-22)

Els alumnes han d'entendre conceptes clau com el valor patrimonial i la dotació de nous usos per a la seua conservació. Hem seleccionat una obra de Vicent Pascual ja desapareguda, com és el col·legi i convent de les Esclaves, i una altra amb una nova utilitat, les fàbriques de Carbonell i Ferràndiz com a Campus de la Universitat Politècnica. Els alumnes han d'observar l'edifici actual al lloc de l'antic convent i reflexionar, a més, sobre els canvis estètics i l'evolució de la ciutat.

També hem considerat adient que coneguen una altra font històrica primària molt important, l'hemeroteca, a partir d'una notícia precisament de l'enderrocament de l'edifici. Adjuntem un model molt bàsic de fitxa periodística per a ser emprat.

EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

El patrimoni arquitectònic és aquell que ens pertany a tots, perquè té un valor històric o artístic i mereix ser conservat. Per desgràcia, no sempre ho fem així.

CONVENT DE LES ESCLAVES

Any: 1909
Estil: eclèctic
Tipologia: edifici religiós, col·legi i convent
Ubicació: cantonada dels carrers Goya i Roger de Llúria
Estat actual: desaparegut

Fixa't com era abans aquest edifici a la fitxa, i després observa el que hi ha ara al mateix lloc. Com ha canviat!

Finalment, també estimulem l'alumnat a fi que investigue i pregunte a familiars o coneguts sobre edificacions que ara tinguen altres usos diferents dels originals.

Activitat 11.

Llegir la notícia i emplenar la fitxa amb les dades bàsiques que es demanen, amb capacitat de síntesi.

Activitat 12.

Fer reflexionar l'alumne perquè expresse la seua opinió personal sobre aspectes estètics i patrimonials.

11. Llig la notícia de l'enderrocament de l'edifici i emplena la fitxa:

FITXA PERIODÍSTICA

Títol de la notícia: El silencio administrativo también derrumba

Data: Dimecres, 11 d'abril de 1979 Periòdic: Ciudad

Secció: Local Pàgina: 4

Qui escriu la notícia? Climent Vaello

El fotògraf és... Paco Grau

Què s'hi conta? Que s'ha enderrocat ràpidament l'antic edifici de les Esclaves, i l'administració (l'Ajuntament) no ha fet res per impedir-ho.

12. Ajuda Cueta a comprendre millor els canvis a la ciutat:

Com t'agrada més l'edifici, abans o després? Per què? No hi ha resposta estàndard, es fomenta la reflexió personal de l'alumne.

Creus que és important conservar els edificis històrics? Per què? No hi ha resposta estàndard, es fomenta la reflexió personal de l'alumne.

Activitat 13.

Investigar competitiuament per a intentar obtenir més resultats al voltant d'antics edificis reutilitzats de la ciutat.

Desenvolupem l'autonomia personal, la comprensió lectora, l'expressió escrita i l'estima patrimonial per l'entorn més immediat.

FÀBRQUES DE FERRÀNDIZ I CARBONELL

Any: 1917 (Carbonell), 1922 (Ferràndiz)

Estil: modernisme fabril

Tipologia: edifici civil, fàbriques tèxtils

Ubicació: plaça de Ferràndiz i Carbonell

Estat actual: s'utilitza com a seu de la Universitat
Politécnica de València-Campus d'Alcoi

Les ciutats creixen i no tots els edificis antics es poden conservar; però, si tenen valor patrimonial, el millor és buscar-los una altra utilitat.

13. Ja hem vist dos exemples de reutilització d'edificis antics: la "Casa d'Escaló" ara és el Conservatori de Música i Dansa, i les fàbriques de Ferràndiz i Carbonell ara són la Universitat. En coneixes més exemples a la teua ciutat? Pregunta a casa a veure qui li'n pot dir més a Cueta!

ABANS ERA...	ARA ÉS...
Escorxador	Poliesportiu Eduardo Latorre
Hidroelèctrica	Hotel AC Ciutat d'Alcoi
Fàbrica Bernabeu	Centre de Salut La Fàbrica
Fàbrica Cotonera	Museu dels Bombers
Escorxador, Escola de Ribera	Policia Municipal
Mont de Pietat i Caixa d'Estalvis	Centre d'Art d'Alcoi
Banc d'Espanya	Casa de Cultura, Biblioteca i Arxiu
Església de l'Asil	Sala d'Exposicions
Casa de la Vila	Museu Arqueològic Camil Visedo
Casa Jordà	Casal de Sant Jordi
Fàbriques...	Filaes, restaurants...

I moltes més...

7. Ruta per Alcoi (pàg. 23)

La darrera activitat seria la necessària eixida extraescolar per tal d'apreciar *in situ* l'obra de Vicent Pascual. Es pot aprofitar la visita a l'exposició del Centre Cultural Mario Silvestre per a realitzar, tot seguit, la ruta pel centre d'Alcoi. S'han de fomentar valors com el respecte a les normes d'urbanitat, escoltar amb atenció al guia o al docent i parar atenció a allò que s'exposa.

Activitat 14.

Al centre d'Alcoi apareixen remarcats el Centre Cultural Mario Silvestre, on es realitza l'exposició, i una sèrie d'obres de Vicent Pascual, a banda de les ja treballades a la unitat. Es tracta que cada alumne dissenye sobre el mapa un recorregut des de la seu de l'exposició fins a un punt de tornada cap al seu centre educatiu, que li permeta conèixer de primera mà gran part de les creacions del nostre arquitecte. Després es poden posar en comú les diferents aportacions i acordar entre tots l'itinerari més lògic.

Treballem les habilitats de coordinació visual i psicomotriu, la comprensió tridimensional del plànol, el treball cooperatiu i el debat, l'autonomia personal i l'empatia amb el docent o el guia.

RUTA PER ALCOI

14. Per a conèixer bé qualsevol arquitectura, el millor és que deixeu estar els papers i eixiu al carrer a veure com és realment. Ací tens un plànol del centre d'Alcoi amb les obres que ja coneixes de Vicent Pascual i algunes més; dissenya una ruta per a visitar-les totes i posa-la en comú amb la resta de la classe per a fer el millor itinerari:

I això és tot, amics, recordeu-vos-en de saludar-me quan passeu per la "Casa del Pavo"!

● Obres de Vicent Pascual
◆ Obra de Timoteu Briet
● Obra de Vicent Pascual enderrocada
■ Centre Cultural Mario Silvestre

Ús actual:

- Conservatori de Música
- Vivenda
- Universitat
- Museu
- Cercle Industrial
- Garatge
- Parc

BIBLIOGRAFIA

- AA.DD.: *Cent anys de les Esclaves a Alcoi*. Alcoi, Gráficas Alcoy, 2007.
- AA.DD.: *Eclecticismo y Modernismo en Alicante. 1850-1917*. Alacant, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert i CAM, 1999.
- AA.DD.: *Història d'Alcoi*. Ajuntament d'Alcoi i Ed. Marfil, 2006.
- AA.DD.: "L'arquitectura modernista a Alcoi". *Eines, revista de cultura i ensenyament*, 19. Alcoi, IES Pare Vitòria, 2001.
- AA.DD.: *Las Artes en el Círculo Industrial. Cuando las musas se visten de verde*. Alcoi, Círculo Industrial, 2012.
- ABAD SEGURA, Rafael: *Alcoy. Art Nouveau, Modernismo*. Alcoi, autoedició, 2013.
- CHARRON, Jacqueline: *Alcoy contado por sus piedras y vida de Vicente Pascual*. Cocentaina, Grafixman, 2009.
- CHARRON, Jacqueline: *Paseos arquitectónicos por Alcoy*. Alcoi, Gráficas Alcoy, 2002.
- DOMÉNECH ROMÀ, Jorge: *Del Modernismo al Funcionalismo. Características y evolución del movimiento modernista. El Modernismo en Alcoy y Novelda (casos concretos)*. Alacant, Universitat d'Alacant, 2013.
- DOMÉNECH ROMÀ, Jorge: *El Modernismo en Alcoy. Su contexto histórico y los oficios artesanales*. Salamanca, Ed. Aguaclara, 2010.
- GARCÍA ANTÓN, Irene: *La arquitectura de principios de siglo en Alicante y provincia*. Alacant, Diputació Provincial, 1980.

ALTRES RECURSOS

- Arxiu municipal d'Alcoi (<http://apl.alcoi.org/warxiu/serveis.asp>)
- Fototeca municipal d'Alcoi (<http://apl.alcoi.org/warxiu/fototeca/buscador.asp>)
- Hemeroteca municipal d'Alcoi (<http://apl.alcoi.org/warxiu/hemeroteca.asp>)
- Círculo Industrial de Alcoy (www.circuloindustrial.es)
- El Modernismo en Alcoy (www.modernismoenalcoy.com)
- Alcoi. El somni modernista (<http://documentart.es/es/portfolios/el-somni-modernista-alcoi-industria-i-art/>)
- Ruta Europea del Modernisme (www.artnouveau.eu/ca/)
- Tourist Info Alcoi (www.alcoiturisme.com)

Extracte de la "Memoria y discurso inaugural leídos en la solemne apertura del Curso de 1899 á 1900 por Don Vicente J. Pascual Pastor. Arquitecto, Profesor numerario y Secretario de este Establecimiento. Escuela de Artes y Oficios de Alcoy".

[...]

Dedicadas estas Escuelas á la instrucción del obrero, nada mas natural y lógico que hablar aquí de algo que al mismo se refiera, de algo que se relacione con el escabroso é intrincado á la vez que tan debatido problema social, tema obligado de todos los modernos estadistas y pensadores. El mismo Real Decreto orgánico de estas Escuelas determina, que, en las conferencias que se den en las mismas, se ilustre á la clase trabajadora sobre cuestiones sociales, tales como las habitaciones de los obreros, la higiene del obrero, los accidentes del trabajo, sociedades cooperativas, el jornal y el destajo, el descanso del domingo, las huelgas, limitación del trabajo en la mujer y en los niños, relaciones entre patronos y obreros, etc., cuestiones que según indicó el ministro belga de Agricultura é Industria en su programa ante la Comisión de Información en 1886, pueden reducirse á tres grupos, á saber: 1.º las que se refieren al régimen del trabajo y á su organización; 2.º las que miran á las relaciones constantes entre patronos y obreros y 3.º las que se refieren á las diversas instituciones destinadas á mejorar la suerte del obrero, dignas todas ellas de nuestro estudio, no tan solo por la índole especial del Centro de instrucción donde actualmente nos reunimos, si que tambien por el carácter eminentemente industrial de nuestro pueblo, en el que el elemento obrero constituye un factor muy importante, acreedor por consiguiente á nuestra consideración y respeto.

Lo acabado de manifestar, el hallarnos amenazados de una terrible plaga, que cual siniestro fantasma siembra con solo su nombre el terror y el espanto en los pueblos, cebándose con implacable saña en las viviendas que peores

condiciones higiénicas reúnen, y la índole especial de mi carrera, son los motivos que me han inducido á escoger como tema de este trabajo, la primera de las cuestiones apuntadas, sintiendo que pluma mejor cortada que la mía no sea la encargada de desarrollar un asunto de tal magnitud.

Las viviendas para obreros: no hay tema que mejor suene al oído, ni que haya sido tan explotado en nuestros días, sin duda debido al convencimiento que se tiene de las malas condiciones en que viven los obreros en todas las poblaciones de importancia, y á la gran influencia que en la regeneración del individuo puedan tener aquellas, pues como dice Jorge Picot «Bajo cualquier aspecto que se le considere, échase de ver que el problema de la habitación, es el nudo de la cuestión social.»

Por lo que á nuestra localidad se refiere, la pluma se resiste á escribir cuanto la imaginación siente. Construido Alcoy entre dos ríos que le sirven de valla infranqueable, no le ha sido posible extenderse en sentido horizontal, habiéndose construido las calles, aunque rectas, muy estrechas y las casas muy altas, siendo de cuatro y cinco pisos la generalidad, con carencia absoluta de patios de ventilación en el interior de las manzanas. Quien como el que os dirige la palabra, por la profesión que ejerce, se ve precisado á visitar con frecuencia las viviendas de que tratamos, no puede menos que salir con el ánimo tristemente impresionado, al ver hacinadas muchas familias en sitios en los que ni hay luz ni aire suficiente para la respiración, pudiendo citar algunas de aquellas en las que habitan mas de veinte de estas. Basta un solo dato para convencerse de la verdad de cuanto llevamos dicho. Según el censo de la población de 1887, el número de habitantes de esta ciudad era de 50,184, de los que descontando unos 5.000 que habitan en el campo y barrios extramuros, quedan 25.000 en números redondos, cifra que dividida por unas treinta hectáreas que aproximadamente hay edificadas, resulta por hectárea 833 habitantes, correspondiendo por consiguiente á cada individuo unos doce metros cuadrados, cantidad que no puede ser más deficiente, si se tiene en cuenta que en Madrid no obstante estar muy lejos de pasar

por población medianamente higiénica, disfrutaban de más de treinta, y en la populosa Londres de ciento ochenta y cinco.

Agréguese á las malas condiciones apuntadas, el abandono de muchos de los propietarios, que, unas veces por incuria, otras por falta de medios económicos, las dejan abandonadas y no introducen en ellas las reformas que un principio humanitario exige, viéndose en muchas de ellas que para todos sus habitantes no existe más que un solo retrete sin comunicación con la alcantarilla, con establos donde permanecen depositadas las inmundicias durante muchos días, con desagües sin sifones en las cocinas unas veces, otras sin más desagües que un inmundo pozo negro, y se tendrá un cuadro bastante aproximado de lo que son las viviendas de los obreros en nuestra ciudad y en casi todos los pueblos importantes.

Con tales condiciones no es difícil preveer las consecuencias que de ello se han de derivar. Millares de niños que no pudiendo desarrollarse en una atmósfera tan viciada, sucumben apenas asoman á los albores de la vida; jóvenes que traspasan esos límites para ser víctimas más tarde de la anemia, escrófula, tuberculosis y otra porción de enfermedades, consecuencia lógica de la escasez de los elementos vitales; mugeres y hombres á quienes las enfermedades roban muchos días de trabajo, y en último término la vejez prematura, la muerte que se anticipa.

Distinguese la época actual de las anteriores, por el mayor desarrollo que han adquirido las artes y la industria, por los grandes y portentosos descubrimientos de la ciencia, por el mayor grado de cultura de los pueblos, por la facilidad de comunicación entre todos los países del globo, por los medios fáciles y rápidos de transmitir el pensamiento, por un principio más amplio y elevado de la moral que informa los actos del individuo, por un ideal, en fin, mas elevado de justicia. Pero que en medio de todo este cuadro de luz y de color, destácase en el horizonte como densa nube de cárdenos reflejos, una verdad que está en la conciencia de todos. El espíritu de la familia se vá disipando; la vida de la familia vá desapareciendo; la sagrada institución de la familia, base

fundamental de la sociedad, viene á resultar en nuestros dias edificio cuarteado que se desmorona y á cuya ruina han contribuido la piqueta demoledora de la revolución, la ley civil francesa con su tendencia individualista, el teatro, la novela, la profusión de casinos y sitios de reunión, y otra porción de causas, sobre las que descuellan las exigencias de la moderna industria, arrancando del hogar doméstico á la madre de familia, para depositarla en medio de las impurezas del taller ó de la fábrica, resultando en su consecuencia la casa sin barrer, la ropa sin arreglar, la comida sin condimentar y los niños abandonados á su suerte en medio del arroyo, expuestos á las influencias de gentes depravadas.

¿Cómo es posible, señores, en tales circunstancias la vida de la familia? ¿Y cuán fácil no ha de ser que el obrero despues de la ruda tarea del dia en medio de la pesada atmósfera del taller, cuando el descanso le brinda un rato de solaz y esparcimiento al lado de su esposa é hijos, ante un hogar sin lumbre, con una casa reducida, desmantelada y mal oliente, y sin ninguna condición que le atraiga, busque en el club ó en la taberna las comodidades que su morada no tiene, y se encuentre la mayor parte de las veces con la perdición y la ruina!

Ved, pues, como se hace preciso de todo punto estudiar algo, hacer algo que venga á mejorar en lo posible la vida del obrero, y estrechar los lazos de la familia, si se quiere evitar el estado de disolución á que ha llegado esta en algunos centros fabriles, especialmente en la capital de la vecina República, en donde con su funesta ley del divorcio ha venido á considerarse el matrimonio como carga inútil y enojosa, hasta el extremo de emplearse por l^{os} obreros alsacianos la frase *parisear*, queriendo dar á entender con ello la vida irregular de sus colegas de Paris.

La importancia del asunto que debatiendo estamos, queda demostrado en el interés con que del mismo se vienen ocupando todas las naciones modernas y no pocas poblaciones importantes, dándonos ejemplo en época muy reciente la industriosa ciudad de Lion, abriendo un concurso entre los arquitectos franceses, y ofreciendo fuerte suma al autor del mejor proyecto de vivienda para obreros.

Algo de ello debiera hacerse en nuestra población, en la que, aparte de las necesidades sociales, impónese la construcción de viviendas cómodas ó higiénicas para obreros, por el estado de ruina á que han llegado los barrios bajos, llamados a desaparecer en época no lejana, y en los que es preciso que la piqueta entre sin contemplación de ninguna clase, y reduzca á polvo esos inmundos edificios, que, más que viviendas de hombres, semejan pocilgas, con carencia absoluta de aire y luz, elementos que si á todo ser humano le son indispensables, lo son mucho más para la clase trabajadora, que tiene que reconstituir su organismo gastado despues de muchas horas de trabajo en medio de la pesada atmósfera del taller ó de la fábrica.

Mucho se ha escrito en nuestros días sobre el asunto, siendo tambien muchas las fórmulas que se han querido dar pretendiendo en todas ellas haber resuelto el problema, sin que por desgracia hasta el presente se haya despejado la incógnita.

Entre las soluciones presentadas, hállase la tan cacareada construcción de esas grandes barriadas de obreros, siendo ello en mi concepto, salvo en determinados casos, el mayor desatino que haya podido inventarse.

Compréndese perfectamente que se construyan tales barrios en sitios distantes de las grandes poblaciones, cuando haya necesidad de reunir gran número de obreros en puntos lejos de poblados, como sucede en explotaciones mineras, agrícolas ó industriales, pues en tales casos claro que no hay otro recurso; pero pretender dar la misma solución tratándose de poblaciones importantes, es atentar contra las reglas de la higiene y de la moral cristiana, y la mayor parte de los autores están conformes en combatir.

Ya en el primer congreso nacional de Arquitectos celebrado en Madrid en 1881, en su sesión inaugural presidida por el malogrado monarca D. Alfonso XII, en la que se habia elegido como tema «Barrios obreros» terminaba el distinguido Arquitecto D. Lorenzo Alvarez Capra su brillante peroración diciendo, despues de probarlo con sólidos argumentos «que dada la organización actual de la sociedad no consideraba conveniente la construcción de barrios obreros.

Por su parte el no menos distinguido Arquitecto Sr. Ripollés y Vargas en su opúsculo «El obrero en la Sociedad» considera funesta la construcción de tales barrios, y al hacer constar la extrañeza que le causa ver que muchos de los que se titulan demócratas y amigos de los obreros, son los que defienden tal teoría, añade: «comprenderíase hasta cierto punto que la aristocracia, que la burguesía rica, tal y como los socialistas la pintan, tuvieran interés en relegar lejos de sí al infeliz obrero, por no querer rozarse con su pobreza ni verse obligados á atender á sus miserias, que turbarían sus fiestas y hasta podrían producir remordimientos en su conciencia; pero que los demócratas, los que proclaman la igualdad de todos los hombres, quieran apartar de la sociedad á los que por su cortedad de alcances, falta de recursos ó sobra de mala suerte, se vean obligados á ganar el sustento con el trabajo corporal, es cosa que nunca hemos llegado á comprender.»

Argúyese, que al construir esas grandes barriadas, lo que se desea es poder ofrecer al obrero vivienda sana y económica, que le haga agradable la estancia en el hogar y le aleje de la taberna, pero nada de ello se consigue.

El obrero, por regla general, adolece de falta de instrucción, y es natural que su trato continuo con personas de sus escasos alcances y con los mismos ó idénticos hábitos, poco adelante en su regeneración moral, adquiriendo por el contrario mayores vicios y peores costumbres.

Notase por otra parte en el obrero falta de aseo, por el poco tiempo y escasos medios de que dispone, favoreciendo con ello y con el hacinamiento de muchas familias, el desarrollo de enfermedades infecciosas, siendo por lo tanto un peligro constante para la salud pública los tales barrios.

Y bajo el punto de vista social, no puede revestir carácter mas grave la cuestión. «El obrero, dice el Sr. Ripollés, al ser relegado en monton con otros á un barrio extremo, no puede menos de pensar, por rudo que sea, que es sin duda porque se le considera como nota discordante entre las gentes acomodadas, á quienes sin duda estorba para sus fines, y cuyas fiestas turba con su presencia.» Y claro que pensando así,

sin conocer las casas de los ricos más que por fuera, no es extraño que germinen en él las ideas socialistas y anárquicas, y declare ruda guerra á los que le tratan como si fuera de raza inferior. Prueba de ello ofrécenos la historia de la República de Venecia, en donde habia dos barrios obreros, y de allí salian todas las conspiraciones, como contestación al desprecio que de ellos hacia aquella sociedad tan ensoberbecida.

Y hay que considerar, señores, que en la época actual todo espíritu de clase ha desaparecido, y que el obrero de nuestros días ya no es el antiguo paria de la India, al que se le negaba toda consideración social, y del que habia que huir como ser impuro y despreciable, porque solo con su mirada contagiaba su impureza: que no es el obrero de estos tiempos el antiguo esclavo que á fuerza de latigazos, como si se tratara de inhumana bestia, elevaba los muros de Babilonia, los palacios de Korsabat, las Pirámides de Egipto, y tantas otras maravillas que aun hoy día se admiran en los que un tiempo fueron imperios Babilónico, Asirio y Faraónico, como eterno testimonio de miles de generaciones que gimieron bajo el yugo tiránico de aquellos déspotas soberanos: que no es el obrero de nuestra época de conquistas de la ciencia el antiguo plebeyo de la edad griega y romana, á quien como ser de raza inferior, le estaba prohibido el desempeño de todo cargo público y honorífico: que no es en fin, el obrero de este siglo, que no sin razón es llamado de las luces, el humilde artesano de nuestra tan decantada edad media, en la que, no obstante estar en su apogeo la doctrina de aquel Ser sublime, que predicando con el ejemplo la humildad y mansedumbre, pregonaba á costa de su vida la igualdad de todos los hombres, y no obstante ello, era considerado el obrero como ser vil, inhábil tambien para el desempeño de todo cargo público.

Borrada en nuestros tiempos toda diferencia de casta, goza el obrero de todos los derechos del hombre libre, á quien hay que tratar de distinto modo.

Por eso al hablar de los barrios obreros, debemos desechar toda teoría que tienda á establecer líneas de separación de unas clases de otras, único modo de Lorrar esos ódios y

rencores, que gentes más propicias á mirar por el bien propio que por el ageno, procuran avivar con bastardos fines.

El bello ideal, segun el nombrado Sr. Ripollés, seria una casa cuya planta baja se destinase á los industriales, el piso principal al aristócrata, el segundo al hombre de carrera ó negocios, el tercero al empleado modesto y los interiores y sotabancos al operario.

De tal modo, puestas en contacto todas las clases sociales, podria más fácilmente el hombre poderoso remediar las necesidades del obrero en sus dias de infortunio, éste sabría agradecer los favores recibidos, desapareciendo los odios de clase, al propio tiempo que el trato continuo con personas de mejor posición, le haria ser más esmerado en el vestir y correcto en el hablar. En una palabra, este seria el sistema más demócrata, más caritativo y verdaderamente social.

Desde luego se comprenderá que pretender llevar este sistema en absoluto á la práctica, seria querer lo imposible, pues no habria medio de construir suficiente número de viviendas para obreros, particularmente en las poblaciones industriales.

Pero sino de un modo absoluto, mucho se podria hacer construyendo en los pisos altos de las casas habitaciones baratas y bien ventiladas, pues al obrero le ha de ser preferible subir la escalera por elevada que sea, cosa que al fin y al cabo solo ha de tener lugar dos ó tres veces al dia, que recorrer la gran distancia para llegar al barrio obrero que no puede estar más que en sitios muy alejados del centro de la población, para que su construcción no resulte cara, levantando casas para artesanos intercaladas entre las de gente acomodada, y con un buen trazado de urbanización, distribuyendo entre las calles de primer orden, otras de inferior categoria, borrando de tal modo el antipático nombre de barrio obrero, que para muchos resulta un verdadero estigma.

Mucho podrian hacer tambien el Estado y el Municipio, creando premios honoríficos y rebajando la contribución á los propietarios que construyesen casas económicas, con arreglo á las condiciones fijadas de antemano por los higienistas.

Voy á terminar, porque de seguro os molesta mi lectura, pero antes permitidme breves palabras.

Hubo un tiempo, queridos obreros que me escuchais, y en época no muy remota, en que la base de toda consideración social era la guerra, y el ejercicio de las armas la única ocupación que abría el camino de la fama, de la gloria y la inmortalidad, mereciendo el calificativo de serviles y bajas todas las demás artes mecánicas, y de tal modo estaban infiltradas tales aberraciones en la sociedad, que hasta el gran monarca, que por sus grandes y profundos conocimientos en las ciencias, artes y letras, mereció pasar á la posteridad con el calificativo de sabio, Alfonso X, no pudo prescindir de los errores de su tiempo, cuando manda «que pierda la honra de caballería el caballero que use públicamente el mismo de mercadería, si obrase de algun vil menester de manos para ganar dineros.»

Contra la tiranía opresora de la clase elevada de aquella época, no tuvieron más remedio las clases artesanas que formar agrupaciones, fundando los gremios y comunidades, hasta que otro rey si no tan sábio como el anterior, más amante de las clases trabajadoras, el gran Carlos III, vino á echar abajo todas las preocupaciones de sus antecesores, cuando declara, «que los oficios mecánicos son útiles, honestos y honrosos, que su uso no envilece, ni el ejercicio de los mismos inhabilita para obtener empleos municipales y cargos de República: que en sentido contrario son dignos de loa y premio y puede conducir á los menestrales al estado de nobleza, y que únicamente se exceptúan los vagos que abandonan su oficio, aunque sea por causa de riqueza y abundancia.»

Cesaron ya los tiempos en que según un gran escritor se decía á los plebeyos «no os afaneis inútilmente porque no sois nobles» y á estos «no os afaneis porque vuestros padres se afanaron» y lo que entonces era considerado vil es ahora digno de loa y premio.

Ya veis, pues, cuan grande es la diferencia; hoy sois libres, gozais de todos los derechos civiles, no os está vedado ningún puesto por elevado que sea, todos los estados y hombres pensadores se ocupan en mejorar vuestra suerte, y si algo

faltaba para dejar expedito el camino para vuestra regeneración. se os brinda con estos Centros de enseñanza, los cuales vienen á destruir el error de los que sostienen que la ciencia no debe descender á su vulgarización, y son el dique más poderoso contra el que han de estrellarse el charlatanismo y la superstición del pueblo, terreno siempre abonado á todo lo que sea sobrenatural y misterioso, á la vez que, cerrando el paso á todo sendero que conduzca á la rutina, abra el ancho campo de la verdad y de la ciencia.

Pero algo os toca también hacer á vosotros por vuestra parte, para lograr vuestro bienestar y mejoramiento, abandonando procedimientos rutinarios y procurando por el estudio ir siempre subiendo en la escala social. Tened presente, que en nuestros días, ha venido á constituir axioma «el que más sabe más gana», y que por la instrucción vemos muchos hombres de las clases más humildes encumbrarse á los puestos más elevados de la sociedad. No hace mucho tiempo regia los destinos de una de las naciones más poderosas del mundo, un hombre cuyo mayor orgullo cifraba en haber vestido en su juventud la tosca, pero honrosa blusa del artesano.

Por la instrucción, sí, y solo por la instrucción, es como habeis de lograr vuestra propia redención, y no por los procedimientos brutales que gente desequilibrada predica, para baldón y oprobio del siglo que tales abortos engendra. Hay que ser obrero ilustrado y culto, trabajador que razone y no máquina inconsciente que funcione, pues solo de este modo lograremos elevar el nivel intelectual de nuestra sociedad, y que nuestra decadente España, pueblo rezagado en el camino de la civilización, ocupe el lugar que le corresponde en el general concierto de las naciones.

H E DICHO.

Ajuntament d'Alcoi
Arxiu Municipal

